

BRÁNA SE OTEVÍRÁ

ROZMACH VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU

V padesátých a šedesátých letech 19. století zahájily rakouské školské úřady ctižádostivý program institucionálního rozvoje. Chtěly mít moderní vzdělávací systém, srovnatelný s tím nejlepším, co existovalo v sousedních evropských státech. Rakouské střední školy, univerzity a techniky se měly stát vynikajícími středisky vzdělání. Užitárněji řečeno měly dodávat profesionály, technický personál a vzdělané zaměstnance, kteří byli potřební z hlediska zajištění pořádku a prosperity v moderní společnosti. Reformátoři padesátých a šedesátých let očekávali, že počet institucí vzdělávacího systému a množství studentů porostou, ale sotva mohli předpokládat tak prudký růst zájmu o studium a výsledný nárůst počtu vzdělavců a absolventů středních škol, k němuž na konci 19. století došlo. V porovnání s množstvím mládeže ve školním věku patřily počty rakouských studentů středních a vysokých škol na počátku 20. století k nejvyšším v Evropě.

Od padesátých let zažívalo Rakousko bezprecedentní růst akademických středních škol, univerzit a technických vysokých škol. Počty studentů gymnázií a reálných škol stouply z 25 630 v roce 1851 na 140 545 v roce 1910 (srov. tabulku č. 2.1.)¹ V přibližně stejném období se počet imatrikulovaných univerzitních studentů v Rakousku zvýšil šestinásobně, a to z 3709 v zimním semestru školního roku 1856/1857 na 23 068 v zimním semestru

VZDĚLÁNÍ A STŘEDNÍ TŘÍDA V CÍSAŘSKÉM RAKOUSKU 1848–1918

školního roku 1909/1910. V téže době stouplo množství imatrikulovaných studentů rakouských technik téměř na pětinasobek z 2235 na 10 110.² Tato čísla znamenala podstatně rychlejší růst ve srovnání s celkem populace, takže se rovněž zvyšovala i relativní přístupnost neboli inkluзивita akademického vzdělání. V roce 1851 studovalo na gymnáziích a reálných školách pouze 1,46 promile veškerého obyvatelstva (mužů i žen), zatímco v roce 1910 stouplo toto číslo na 5,03 promile. Mezi lety 1857 a 1910 stoupl počet imatrikulovaných univerzitních studentů z 0,20 promile na 0,82 promile veškeré populace (srov. tabulku č. 2.1.).³

Větší vypovídací hodnotu ohledně vzdělávacích možností má porovnání příslušných věkových kategorií.⁴

Tabulka č. 2.1. **Zápisy na rakouské střední a vysoké školy, 1851–1910**

Gymnázia, reálná gymnázia a reálky				
Koncem akademického roku	Celkem zapsáno (imatrikulovaných i soukromých studentů)		Promile celkové populace	
1850/1851*	25 630		1,46	
1860/1861**	36 262		1,99	
1869/1870*	43 734		2,15	
1879/1880	65 935		3,03	
1889/1890	71 295		3,04	
1899/1900	95 914		3,74	
1909/1910	140 545		5,03	
Univerzity a techniky				
Koncem zimního semestru	Celkový počet zapsaných na univerzity	Promile celkové populace	Celkový počet zapsaných na techniky	Promile celkové populace
1856/1857*	3709	0,20	2235	0,12
1869/1870*	7904	0,39	1841	0,09
1879/1880	8114	0,37	2988	0,14
1889/1890	12 421	0,53	1608	0,069
1899/1900	14 331	0,56	4843	0,19
1909/1910	23 068	0,82	10 110	0,36

Zdroje: Schimmer 1858; Schimmer 1877; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879*; *Öster. Statistik* 28, č. 4, 1892; 68, č. 3, 1903; *N.F.* 7, č. 3, 1913; Mitchell 1978, 3; Urbanitsch 1980, sv. 3, část. 1., s. 38, tab. 1.

* Údaje o celkovém počtu imatrikulovaných univerzitních studentů a studentů technik pro léta 1850/1851 a 1860/1861 nejsou v těchto zdrojích uvedeny. Sčítání z let 1857 a 1869 obnášejí ve statistice celkové populace pouze civilní obyvatelstvo.

** Údaje o celkové populaci převzaty z rakouského sčítání z roku 1857.

BRÁNA SE OTEVÍRÁ

Rakouská vláda publikovala první všeobecnou statistiku věkové stratifikace v prosinci 1869. V roce 1870 studovalo na gymnáziích a reálných školách v Rakousku 14,09 promile mužského a ženského obyvatelstva ve věku 11–18 let. Rozmachem akademického středního vzdělání se tento počet do roku 1910 více než zdvojnásobil na 30,57 promile (srov. tabulku č. 2.2).⁵ Rovněž v mužské a ženské populaci ve věku od 19 do 22 let, kdy se mladí lidé nejčastěji hlásili k univerzitnímu studiu, se zápisy na rakouské univerzity více než zdvojnásobily, a to z 5,53 imatrikulovaných studentů v zimním semestru 1869/1870 na 12,08 v zimním semestru 1909/1910. Imatrikulace studentů na rakouských technických vysokých školách vzrůstala dokonce ještě rychleji než na univerzitách, když se z úrovně 1,02 promile (v rámci populace ve věku od 18 do 22 let) v zimním semestru 1869/1870 dostala až na 4,19 promile v zimním semestru 1909/1910 (srov. tabulku č. 2.2).⁶

Tabulka č. 2.2. **Zápisy na rakouské střední a vysoké školy podle věkových kohort, 1870–1910**

Gymnázia, reálná gymnázia a reálky					
Koncem akademického roku	Celkem zapsáno (imatrikulovaných i soukromých studentů)		Promile populace ve věku 11–18 let		
1869/1870	43 734		14,09		
1879/1880	65 935		19,52		
1889/1890	71 295		19,04		
1899/1900	95 914		23,41		
1909/1910	140 545		30,57		
Univerzity a techniky					
Koncem zimního semestru	Celkový počet zapsaných na univerzity	Promile populace ve věku 19–22 let	Celkový počet zapsaných na techniky	Promile populace ve věku 18–22 let	Promile populace ve věku 19–22 let
1869/1870	7904	5,53	1841	1,02	1,29
1879/1880	8114	5,15	2988	1,53	1,90
1889/1890	12 421	7,59	1608	0,79	0,98
1899/1900	14 331	7,81	4483	2,16	2,64
1909/1910	23 068	12,08	10 110	4,19	5,30

Zdroje: Schimmer 1877; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879*; *Bevölkerung und Viehstand 1871*, č. 3; *Öster. Statistik 2*, č. 1, 1882; 28, č. 4, 1892; 32, č. 1, 1892; 63, č. 3, 1903; 68, č. 3, 1903; *N.F.*, 1, č. 3, 1914; *N.F.*, 7, č. 3, 1913.

Je možné diskutovat o tom, zda rakouské střední a vysoké školy dosáhly koncem 19. století skutečně takových kvalit jako nejlepší německá gymnázia

a vysoké školy. Rakouské školské úřady a poslanci parlamentu hrdě poukazovali na výkony nej přednějších rakouských učenců, vědců a lékařů, ale není zdaleka jasné, co rozhodovalo o úspěchu těchto několika vynikajících jedinců. Je však mimo pochybnost, že Rakousko překonalo v podstatné míře svou zaostalost a dosáhlo německých standardů ohledně procenta mládeže ve studijním věku, která se zapisovala na školy, a v míře přístupnosti škol pro mládež v příslušných věkových kategoriích. Například v roce 1870 se v Prusku zapisovalo ke studiu na akademické střední školy 23 promile mládeže ve věku od 11 do 19 let, což bylo o 60 % více než v Rakousku. V průběhu následujících čtyř desetiletí nastupovalo ke studiu na středních školách v Rakousku i Prusku podstatně více mladých lidí, ale rakouská míra růstu předčila pruskou, takže Rakousko ztrátu téměř dohnalo. V roce 1911 studovalo v Prusku na středních školách 32 promile populace příslušné věkové skupiny včetně žen, což jen nepatrně překonávalo rakouskou hodnotu 30,6 % z roku 1910.⁷

Tato úroveň dostupnosti středoškolského vzdělání patřila k nejvyšším v rámci Evropy. Hartmut Kaeble propočítal, že mezi evropskými zeměmi v roce 1910 vedlo v počtu studentů na akademických středních školách, v porovnání s početností populace ve věku 10–19 let, suverénně Švýcarsko, jež mělo třikrát vyšší počet studentů než Německo. Kromě Švýcarska překonaly, a to jen těsně, rakouské hodnoty Německo a Norsko. V malém odstupu za Rakouskem následovaly Francie, Dánsko, Belgie, Itálie a Anglie.⁸ Je však nutno mít na zřeteli, že obsah a organizace učiva se sice na německých, švýcarských a rakouských středních školách výrazně podobaly, ale jinak se v rámci Evropy charakter středního vzdělání značně odlišoval.

Relativní počet rakouských vysokoškolských studentů dohnal německou úroveň dokonce ještě rychleji než u středního vzdělání, i když je nutno přihlídnout k jistým institucionálním rozdílům mezi oběma zeměmi. V letech 1856/1857 dosáhlo Německo 0,34 promile imatrikulovaných studentů v rámci celku populace ve srovnání s rakouskými 0,20 promile. Díky rychlému růstu počtu rakouského univerzitního studentstva koncem padesátých a v šedesátých letech mělo Rakousko v roce 1870 již nad Německem mírně navrch (srov. tabulku č. 2.3.). Od sedmdesátých do devadesátých let byla německá míra růstu počtu univerzitního studentstva vyšší než rakouská, ale rozdíly mezi oběma zeměmi zůstávaly v roce 1900 i 1910 nepatrné.⁹ Totéž vyjde najevo při srovnání počtu rakouských a německých univerzitních studentů v relaci k počtu obyvatel v příslušné věkové skupině mezi lety 1870 a 1910 (srov. tabulku č. 2.3.).¹⁰

Tabulka č. 2.3. **Zápisy na rakouské a německé univerzity a techniky v relaci k počtu obyvatel, 1870–1910/1911**

Univerzity	Počet imatrikulovaných studentů na 1000 obyvatel		Počet imatrikulovaných studentů na 1000 obyvatel příslušné věkové skupiny	
	Rakousko	Německo	Rakousko	Německo ⁺
1870 ^{**}	0,39	0,35	5,5	5,1
1880	0,37	0,47	5,2	6,8
1890	0,53	0,59	7,6	8,4
1900	0,56	0,60	7,8	8,2
1910	0,82	0,85	12,1	12,4
Techniky	Počet imatrikulovaných studentů na 1000 obyvatel		Počet imatrikulovaných studentů na 1000 obyvatel příslušné věkové skupiny	
	Rakousko	Německo	Rakousko	Německo ⁺
1870	0,09	0,067	1,02	0,76
1880	0,14	0,11	1,53	1,24
1890	0,069	0,067	0,79	0,79
1900	0,19	0,18	2,16	2,04
1910	0,36	0,17	4,19	1,97

Zdroje: Pro Rakousko: *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869; Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879; Bevölkerung und Viehstand 1871, č. 3; Öster. Statistik 2, č. 1, 1882; 28, č. 4, 1892; 32, č. 1, 1892; 63, č. 3, 1903; 68, č. 3, 1903; N.F., 1, č. 3, 1914; N.F., 7, č. 3, 1913; Mitchell 1978, 3; a Urbanitsch 1980, sv. 3, část 1.: s. 38, tabulka č. 1. Pro Německo: Ringer 1979, s. 291–292 (univerzity); a Titze 1987, s. 28–29, s. 70–73 (techniky).*

⁺ Příslušná věková skupina pro německé univerzity je zde 20–23 let, podle Ringera. Jestliže je pro rakouské univerzity 19–22 let, pak proto, že studium na rakouských gymnáziích trvalo o rok méně.

^{**} Statistika rakouských zápisů udává počet imatrikulovaných studentů v zimním semestru příslušného akademického roku. Německé statistiky vycházejí ze stavu v letním semestru, který byl zpravidla nepatrně nižší než v semestru zimním.

[†] Příslušná věková skupina pro rakouské techniky je zde 18–22 let, pro německé 19–23, podle Jarausche a Titzeho.

Počet rakouských studentů vstupujících do systému vysokoškolského technického vzdělání převyšoval německá čísla jak při porovnání s celkovým počtem obyvatel, tak při srovnání s příslušným věkovým populačním segmentem, a to po celou druhou polovinu 19. století. Vyšší technické vzdělání v německých státech v porovnání s Rakouskem v první polovině 19. století zaostávalo, takže v roce 1856/1857 počet studentů rakouských technických institutů v relaci k celkovému počtu populace třikrát převyšoval stav v Německu. Německé techniky se od padesátých do sedmdesátých let vyvíjely rychleji, ale počty jejich studentů, ať již v relaci s celkem populace či příslušnou věkovou kohortou, nikdy nedosáhly odpovídajících rakouských čísel – s výjimkou let osmdesátých, kdy zhoršené hospodářské

podmínky způsobily pokles zájmu o studium na rakouských technikách (srov. tabulku č. 2.3.).¹¹ Po roce 1900 počet imatrikulovaných studentů vysokých technických škol v Rakousku prudce vzrostl; mezi lety 1900 a 1910 se přibližně zdvojnásobil, a to jak v poměru k celkovému počtu obyvatel, tak k příslušné věkové skupině. V téže době se míra zájmu o technická studia v Německu reálně snížila. Díky silnému růstu počtu posluchačů rakouských technik převýšil počet studentů všech rakouských vysokých škol ve srovnání s celkem populace i příslušnými věkovými skupinami před první světovou válkou odpovídající čísla německá.

Rozmach rakouského vysokého školství byl tak prudký, že v posledních dvou dekadách před válkou patřilo Rakousko v míře zápisů k vysokoškolskému studiu mezi první státy v Evropě. Podle Kaelbleho propočtů se v Rakousku v roce 1900 zapsalo ke studiu na vysokých školách 1,06 % všech Rakušanů ve věku 20–24 let, zatímco ve Švýcarsku to bylo 1,40 %, v Itálii 1,02, ve Francii 0,93, v Německu 0,89 a ve Spojeném království 0,79.¹² Jedna starší studie o zápisech na vysoké školy, porovnaných s celkovým počtem obyvatel v letech 1910–1911, ukázala, že Rakousko mělo míru nástupu do vysokoškolského vzdělání všeho typu o 11 % vyšší než Německo, o 30 % vyšší než Francie, o 75 % vyšší než Anglie, skoro dvakrát tak vysokou ve srovnání s Itálií, víc jak dvojnásobnou ve srovnání s Uhrami a více než trojnásobnou, pokud se porovnála s Ruskem.¹³

Reformátoři vzdělání v Rakousku v padesátých a šedesátých letech sotva mohli tak prudký růst předvídat. Rozmach v následujících desetiletích byl tak mohutný, že konzervativnější politici a úředníci se obávali, že se vymkne kontrole. Je obtížné přesně stanovit příčiny růstu v průběhu druhé poloviny 19. století. Přispělo k němu jistě mnoho faktorů: populační růst, hospodářský rozvoj a nové možnosti zaměstnanosti, urbanizace, vládní politika a měnící se názor veřejnosti na užitečnost vyššího vzdělání. V mnoha oblastech zjevně vzrostlo množství obyvatelstva ve školním věku, ale nejednalo se jen o to, že bylo více studentů, ale také o to, že střední a vysokoškolské vzdělání absolvovalo více mládeže školou povinné než kdykoli předtím. Státní úředníci a odborníci na vzdělání často hovořili o zvýšených nárocích obchodu a průmyslu, jakož i státní byrokracie, na vzdělané a středně vzdělané úředníky, inženýry, právníky a lékaře. Hospodářské podmínky samozřejmě probudily v rodičích pocit, že si mohou dovolit výdaje na vzdělání a ztrátu práce či příjmu, protože jejich děti budou studovat déle. V obdobích ekonomického růstu nelze vyloučit, že soukromí podnikatelé a různé organizované místní zájmy mohli převzít iniciativu formou dotací na stipendia a podporou nových soukromých škol. Mimoto však je třeba si položit otázku, jaká

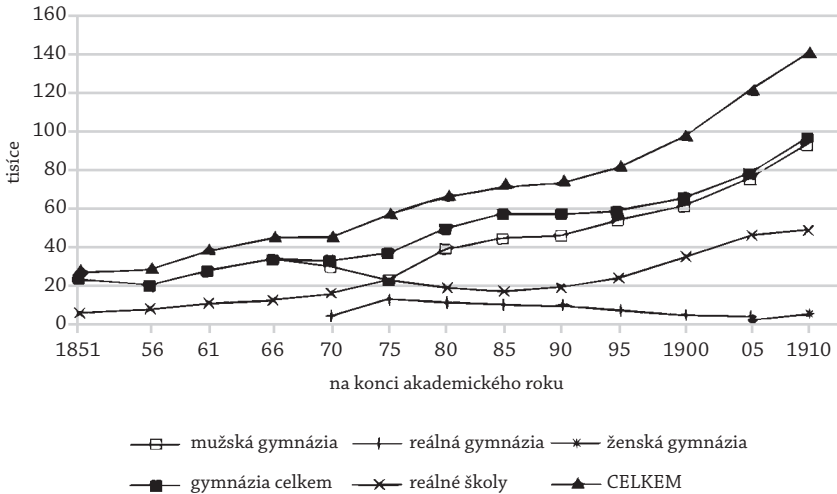
kombinace okolností přivodila rozhodnutí různých místních vzdělávacích institucí, aby otevřely, rozšířily či uzavřely některou ze škol, respektive co přimělo rodiče, aby na tyto školy své děti nechali zapsat. Rovněž je nutno hledat důvody, proč se mladí lidé rozhodli studovat tu či onu školu a aspirovat na výkon kvalifikovaného zaměstnání. V těchto souvislostech mohly hospodářské trendy a podmínky působit zprostředkovaně, ale i bezprostředně.

Mezi hospodářským růstem a prosperitou na jedné straně a rostoucím počtem studentů ve vyšším vzdělání, respektive zhoršenými ekonomickými podmínkami a poklesem zápisů na školy, neexistuje jednoduchý vztah. Návštěvnost středních škol například prudce vzrostla v éře prosperity na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Tehdy zápasila gymnázia a reálná gymnázia, jichž přibýlo, o studenty, kteří měli větší zájem o „modernější“ reálná gymnázia a reálky.¹⁴ Za ekonomické deprese mezi lety 1875–1880 úhrnný počet zápisů na střední školy stoupl o 14 %, avšak klasická gymnázia získala o 16 000 studentů více, zatímco reálné školy jich skoro 3600 ztratily (srov. graf č. 1 a tabulku č. 1 v příloze).¹⁵ Podobně nárůst zájmu o studium na univerzitách v osmdesátých letech více než pokryl prudký pokles počtu studentů technik, zaviněný zhoršenými nabídkami práce pro inženýry a vědce v průmyslu (srov. graf č. 2 a tabulku č. 2 v příloze).

Současníci považovali za nejzřejmější přibližnou příčinu růstu počtu studentů ve vyšším vzdělání vyšší počet vzdělávacích ústavů, zvláště středních škol. Vezmeme-li v potaz veškeré akreditované veřejné a soukromé školy, vzrostl počet gymnázií a reálných škol v Rakousku ze 101 v roce 1851 na 432 ve školním roce 1909/1910.¹⁶ Brněnská technika, otevřená v roce 1850, a nová univerzita v Černovicích z roku 1875, byly jediné dvě zcela nové školy v rámci vyššího vzdělání, založené po polovině 19. století. Ve druhé polovině století však rakouská vláda obohatila již existující školy mnoha novými profesurami, instituty, laboratořemi a několika novými fakultami lékařství a teologie. Vládní statistici chápali růst počtu základních a středních škol v porovnání s počtem obyvatel a prostorovým dosahem jako důležité měřítko přístupu veřejnosti k vyššímu vzdělání.¹⁷ Politici jednotlivých národností nahlíželi na počet vyšších škol, kde se učilo jinak než německy, jako na měřítko kulturního rozmachu a povšechné situace dané národností.¹⁸

Rozmach vzdělávací infrastruktury byl nicméně pouze jedním z faktorů, jež přispívaly k růstu zájmu o vzdělání. Nával, který postihl mnohé střední školy a některé univerzity a techniky během období prudkého růstu, naznačuje působení dalších sil. Institucionální růst pramenil ze vzájemného působení ústřední byrokracie, zemských úředníků, městských samospráv, volených zástupců, náboženských řádů, nátlakových skupin a dobrovolných

Graf č. 1 **Zápisy na rakouské střední školy, 1851–1910**

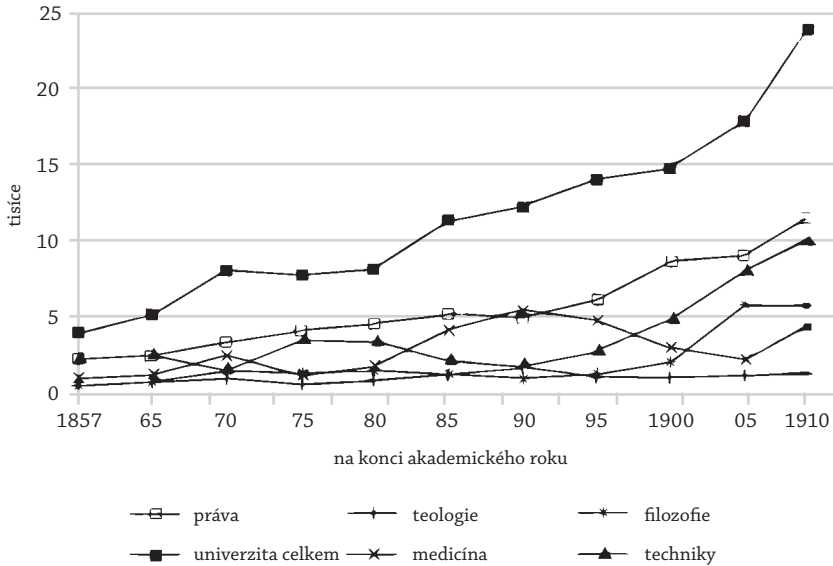

Zdroje: Schimmer 1858; Schimmer 1877; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1874*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879*; *Öster. Statistik* 2, č. 1, 1882; 16, č. 2, 1887; 28, č. 4, 1892; 61, č. 1, 1898; 68, č. 3, 1903; 79, č. 3, 1908; N.F. 7, č. 3, 1913.

sdužení, které všechny různým způsobem reagovaly na populační tlaky a hospodářské podmínky. Vzorce a dynamika institucionálního růstu mohou odhalit leckteré příčiny tak prudkého nárůstu počtu studentů a absolventů.

INSTITUCIONÁLNÍ ROZVOJ A RŮST STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁNÍ

Rozvoj rakouského středního a vysokoškolského vzdělání spočíval pochopitelně v základním vzdělání. V polovině století se základní vzdělání populace v Rakousku nacházelo zhruba na evropském průměru.¹⁹ Ve srovnání s některými německými státy té doby byla jeho dosažitelnost v Rakousku přinejlepším ucházející. Jeden rakouský historik kolem roku 1900 tvrdil, že nejpозději na počátku osmdesátých let se vzdělanostní úroveň lidu v nejpokročilejších částech alpských a českých zemí vyrovnala nejméně rozvinutým regionům Pruska.²⁰ Školní docházka v 18. století byla nízká do doby, než císařovna Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku pro děti od šesti do dvanácti let a začala se rozšiřovat síť základních škol. V roce 1780 dokonce i v Dolních Rakousích nechodilo do školy nejméně 64 % dětí ve školním věku. Do třicátých let nastal zřejmý pokrok

Graf č. 2 **Imatrikulovaní studenti rakouských vysokých škol, 1857–1910**

Zdroje: Schimmer 1858; *Statistisches Jahrbuch der österreichischen Monarchie für das Jahr 1865*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1874*; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879*; *Öster. Statistik 2*, č. 1, 1882; 16, č. 2, 1887; 28, č. 4, 1892; 61, č. 1, 1898; 68, č. 3, 1903; 79, č. 3, 1908; *N.F.* 7, č. 3, 1913.

v Dolních a Horních Rakousích, Vorarlbersku a českých zemích, kde již většina 6–12letých dětí do školy chodila. V roce 1828 v Dolních Rakousích navštěvovalo školu až 96 % dětí.²¹ Kolem poloviny 19. století nicméně setrvala školní docházka na poněkud nižší úrovni v méně rozvinutých částech Korutan a částech Štýrska.²²

V nejhudších částech Rakouska na severovýchodě a na jaderském pobřeží zůstávala úroveň lidového vzdělání po většinu 19. století daleko za alpskými a českými zeměmi. V sedmdesátých a osmdesátých letech většina školou povinných dětí v Haliči, Bukovině, Istrii a Dalmácii do obecných škol nechodila, přičemž absence dívek byla větší než chlapců. V roce 1880 umělo v Haliči číst jen 23 % obyvatelstva staršího šesti let. V Dalmácii a Bukovině to bylo jen asi 12 či 13 % ve srovnání s více než 90 % ve Vorarlbersku, Dolních a Horních Rakousích a českých zemích.²³ Průměrná úroveň gramotnosti rakouské populace starší šesti let v roce 1880 činila 65,6 %, zatímco v Prusku 87,8 % (u lidí starších jedenácti let) a v Anglii 83 % (taktéž u starších jedenácti let).²⁴ V roce 1910 bylo v Rakousku gramotných 83,5 % veškeré populace jedenáctileté a starší. Ale i tak umělo číst pouze 58 % obyvatelstva této věkové kategorie v Haliči a Bukovině a 67 % v Kraňsku, Gorici, Istrii a Dalmácii.²⁵

Přes půl století po roce 1848 držel růst celkového počtu rakouských základních škol (*Volksschulen*) tempo přibližně s růstem počtu obyvatel (srov. tabulku č. 2.4.). S přihlédnutím k počtu chlapců a dívek školou povinných, tj. ve věku od šesti do třinácti let, vycházelo v roce 1880 celkem 241,6 dětí na jednu veřejnou školu, zatímco v roce 1900 to bylo 237,5 dětí.²⁶ Po polovině století rostla síť základních škol nejrychleji v padesátých letech, zejména mezi roky 1851–1856, kdy jejich počet stoupl o skoro 7 %, a poté po roce 1880; v následujících dvaceti letech do roku 1900 přibýlo 18,4 % základních škol.²⁷ Formálně záviselo otevření nové základní školy po roce 1850 na obecním výboru, který měl tyto školy na starosti. Avšak všeobecná pravidla a požadavky pro nové školy určovaly ústřední vzdělávací orgány, a to s ohledem na minimální počet studentů a povolené vzdálenosti. Zemské správy musely často dotovat školní rozpočty v nejhudších obcích, zvláště když stouply náklady na vzdělání.²⁸

Tabulka č. 2.4. **Růst rakouských základních škol v poměru k počtu obyvatel, 1850–1900**

Rok	Počet obecných škol	Celkový počet obyvatel v Rakousku	Školy/obyvatelstvo
1850/1851	12 784	17 535 000	1 na 1372
1860/1861	14 130	18 225 000	1 na 1290
1870/1871	14 769	20 345 000	1 na 1378
1880/1881	15 567	21 794 000	1 na 1400
1899/1900	18 431	25 633 000	1 na 1391

Zdroje: Schimmer 1877; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1880*; *Öster. Statistik* 68, č. 3, 1903; Mitchell 1978, 3; Urbanitsch 1980, sv. 3, část 1., s. 38, tab. 1.

Podstatným faktorem při rozšiřování počtu vzdělanců byl patrně mimořádně rychlý růst počtu gymnázií a reálných škol v Rakousku mezi polovinou 19. století a první světovou válkou. Každý absolvent vyššího stupně gymnázia či reálky, aniž pokračoval ve studiu, byl svým způsobem považován za příslušníka vzdělanecké elity a po roce 1868 získal privilegium „jednorocní dobrovolnické“ vojenské služby. Dokonce i bez vysokoškolského vzdělání se absolventi středních škol mohli ucházet o místa na nižších či středních úrovních státní správy.²⁹ Růst počtu studentů, kteří ukončili střední školu, vedl nevyhnutelně k vyššímu zájmu o vysokoškolské studium. Univerzity a techniky musely přijmout každého, kdo měl za sebou potřebné třídy gymnázia či reálky a složil příslušnou maturitu, pokud nebyly vysoké školy v důsledku těžkého přetížení nuceny přijmout mimořádná opatření.³⁰